DOMSTOLENS DOM (Femte Afdeling)
7. maj 1998 *

I sag C-113/96,

angående en anmodning, som Bundessozialgericht (Tyskland) i medfør af EF-traktatens artikel 177 har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Manuela Gómez Rodríguez og Gregorio Gómez Rodríguez

mod

Landesversicherungsanstalt Rheinprovinz,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af artikel 6 og 78 i Rådets forordning (EØF) nr. 1408/71 af 14. juni 1971 om anvendelse af de sociale sikringsordninger på arbejdstagere og selvstændige erhvervsdrivende og deres familiemedlemmer, der flytter inden for Fællesskabet, som ændret og ajourført ved Rådets forordning (EØF) nr. 2001/83 af 2. juni 1983 (EFT L 230, s. 6), samt vedrørende fortolkningen af EF-traktatens artikel 48 og 51,

har

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, C. Gulmann (refererende dommer), og dommerne J. C. Moitinho de Almeida, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet og P. Jann,

* Processprog: tysk.

generaladvokat: G. Cosmas
justitssekretær: assisterende justitssekretær H. von Holstein,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— Manuela Gómez Rodríguez og Gregorio Gómez Rodríguez ved Antonio Pérez Garrido, chef for den sociale afdeling ved Spaniens Generalkonsulat i Düsseldorf

— den tyske regering ved afdelingschef Ernst Röder og fuldmægtig Sabine Maass, begge Forbundsøkonomiministeriet, som befuldmægtigede

— den græske regering ved konsulent hos statens advokat Fokion Georgakopoulos og kommitteret Ioanna Galani-Maragkoudaki, Sekretariatet for EF-ret, Udenrigsministeriet, som befuldmægtigede

— den spanske regering ved statens advokat, Gloria Calvo Díaz, Sekretariatet for EF-ret, som befuldmægtiget

— den østrigske regering ved kontorchef Wolf Okresek, Forbundskanslerens Kontor, Afdelingen for Forfatningsspørgsmål, som befuldmægtiget

— den svenske regering ved afdelingschef Lotty Nordling, som befuldmægtiget

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved juridisk konsulent Peter Hillenkamp og Maria Patakia, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 12. juni 1997 er afgivet mundtlige indlæg af Manuela Gómez Rodríguez og Gregorio Gómez Rodríguez ved Antonio Pérez Garrido, af den tyske regering ved ekspeditionssekretær Bernd Kloke, Forbundsøkonomiministeriet, som befuldmægtiget, af den græske regering ved Fokion Georgakopoulos, af den spanske regering ved statens advokat, Santiago Ortiz Vaamonde, som befuldmægtiget, og af Kommissionen ved Peter Hillenkamp,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 25. september 1997,

afsagt følgende

Dom

1 Ved kendelse af 8. februar 1996, indgået til Domstolen den 5. april 1996, har Bundessozialgericht i medfør af EF-traktatens artikel 177 forelagt Domstolen tre præjudicielle spørgsmål vedrørende fortolkningen af artikel 6 og 78 i Rådets forordning (EØF) nr. 1408/71 af 14. juni 1971 om anvendelse af de sociale sikringsordninger for arbejdstagere, selvstændige erhvervsdrivende og deres familiemedlemmer, der flytter inden for Fællesskabet, som ændret og ajourført ved Rådets forordning (EØF) nr. 2001/83 af 2. juni 1983 (EFT L 230, s. 6, herefter »forordningen«), samt EF-traktatens artikel 48 og 51.

2 Spørgsmålene er opstået under en tvist mellem Manuela Gómez Rodríguez og Gregorio Gómez Rodríguez, på den ene side, og Landesversicherungsanstalt Rheinprovinz (herefter »Landesversicherungsanstalt«), på den anden side, vedrørende pension til børn, der har mistet en eller begge forældre (herefter »efterladtepension« eller »pension til efterladte børn«).

3 Manuela Gómez Rodríguez og Gregorio Gómez Rodríguez er bosat i Spanien. Deres far, som var spansk statsborger, var beskæftiget såvel i Tyskland som i Spanien, hvor han som arbejdstager tilbagelagde forsikringsperioder på henholdsvis 56 og 80 måneder. I februar 1995 afgik han ved døden i Spanien uden at have fået udbetalt nogen pension.

4 Ved afgørelser af 23. august 1988 tildelte Landesversicherungsanstalt Manuela Gómez Rodríguez og Gregorio Gómez Rodríguez efterladtepension for perioden mellem den 7. februar og den 31. december 1985 i henhold til overenskomsten af 4. december 1973 mellem Forbundsrepublikken Tyskland og Kongeriget Spanien om social sikring (BGBl. 1977 II, s. 687), som ændret ved den supplerende overenskomst af 17. december 1975 (BGBl. 1977 II, s. 722). Desuden meddelte Landesversicherungsanstalt dem, at den spanske forsikringsinstitution fra den 1. januar 1986 — dvs. datoen for Kongeriget Spaniens tiltrædelse af De Europæiske Fællesskaber — var enekompetent til at tildele efterladtepension bl.a. i medfør af forordningens artikel 78, stk. 2.

5 Forordningens artikel 78, stk. 2, bestemmer:

»Ydelser til sådanne børn skal udredes efter følgende regler, uanset i hvilken medlemsstat barnet eller den fysiske eller juridiske person, som faktisk forsørger det, er bosat:

a) for så vidt angår et barn af en afdød arbejdstager eller selvstændig erhvervsdrivende, som kun har været omfattet af lovgivningen i én medlemsstat, efter denne stats lovgivning

b) for så vidt angår et barn af en afdød arbejdstager eller selvstændig erhvervsdrivende, som har været omfattet af lovgivningen i flere medlemsstater:

i) efter lovgivningen i den af disse stater, på hvis område barnet er bosat, såfremt der dér er erhvervet ret til en af de i stk. 1 nævnte ydelser i medfør af denne stats lovgivning, i givet fald under iagttagelse af bestemmelserne i artikel 79, stk. 1, litra a),

eller

ii) i andre tilfælde efter den af disse medlemsstaters lovgivning, hvoraf den afdøde har været omfattet længst, såfremt der er erhvervet ret til en af de i stk. 1 omhandlede ydelser i medfør af den nævnte lovgivning, i givet fald under iagttagelse af bestemmelserne i artikel 79, stk. 1, litra a); såfremt der ikke er erhvervet nogen ret efter denne lovgivning, undersøges det, om betingelserne for erhvervelse af ret efter lovgivningen i de øvrige berørte medlemsstater er til stede, idet de forsikrings- eller bopælsperioder, der er tilbagelagt efter disse medlemsstaters lovgivning, lægges til grund i rækkefølge efter aftagende længde.

...«

6 Med virkning fra den 1. januar 1986 tildelte den spanske pensionsforsikringsinstitution således de to sagsøgere i hovedsagen efterladtepension indtil det fyldte 18. år, på hvilket tidspunkt deres ret hertil ophørte efter spansk lovgivning.

7 Herefter anmodede Manuela Gómez Rodríguez og Gregorio Gómez Rodríguez Landesversicherungsanstalt om at få tildelt efterladtepension i henhold til tysk lovgivning, hvorefter en efterladtepension kan ydes indtil det fyldte 25. år for unge under uddannelse.

8 Landesversicherungsanstalt afslog imidlertid denne anmodning med den begrundelse, at forordningens artikel 78, stk. 2, ikke foreskriver nogen ret til tildeling af efterladtepension efter tysk lovgivning, når udbetalingen af den spanske pension er ophørt, så meget mindre som den afdøde arbejdstager ikke havde tilbagelagt den nødvendige karensperiode på 60 måneder, hvorfor betingelserne for at oppebære pensionen ikke var opfyldt.

9 Sagsøgernes klage over denne afgørelse blev afvist, ligesom de ikke fik medhold i den af dem derpå anlagte sag til prøvelse af afslaget.

10 Ved appelskrift af 7. november 1994 indgav sagsøgerne derpå revisionsanke ved Bundessozialgericht. De gjorde herunder gældende, at det ikke fremgår af forordningens artikel 78, stk. 2, litra b), at den kompetence, som på et givet tidspunkt tilkommer en institution, ikke på noget tidspunkt vil kunne ændres henset til artikel 79, stk. 1, litra b). Retten til en tysk efterladtepension bortfalder derfor kun, såfremt der er erhvervet en ret efter spansk lovgivning. Retten efter spansk lovgivning består imidlertid ikke længere, da der efter spansk ret kun tildeles efterladtepension indtil børnenes fyldte 18. år.

11 I forelæggelseskendelsen har Bundessozialgericht anført, at tvisten vedrører spørgsmålet, om Landesversicherungsanstalt er forpligtet til på ny at udbetale sagsøgerne i hovedsagen den efterladtepension, som de fik tildelt, inden Kongeriget Spanien tiltrådte De Europæiske Fællesskaber under hensyn til, at udbetalingen af den efterladtepension, som de siden da modtog fra den spanske pensionsforsikringsinstitution, ophørte på det tidspunkt, da hver af dem fyldte 18. år. Bundessozialgericht har derfor besluttet af udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Skal artikel 78, stk. 2, litra b), i forordning (EØF) nr. 1408/71 fortolkes således, at den heri indeholdte bestemmelse vedrørende den lovgivning, som skal finde anvendelse på tildelingen af ydelser, fortsat gælder, når børn, der har mistet en eller begge forældre, oprindelig har erhvervet ret til en sådan pension i den medlemsstat, som er kompetent efter bestemmelsen (i denne sag bopælsstaten), men retten hertil senere er bortfaldet som følge af, at børnene

har nået en bestemt alder, hvorimod de også efter dette tidspunkt ville have været berettiget til en sådan pension i en anden medlemsstat, af hvis lovgivning den forsikrede ligeledes var omfattet, såfremt artikel 79 i forordning (EØF) nr. 1408/71 bringes i anvendelse, eller skal i en sådan situation de pågældende lovgivninger anvendes som bestemt i forordningens artikel 78, stk. 2, litra b), nr. ii)?

2) Må det anses for en social rettighed — som børn, der har mistet en eller begge forældre, ikke må fratages som følge af, at en overenskomst mellem to medlemsstater, der er inkorporeret i national lovgivning, ikke finder anvendelse på grund af ikrafttrædelsen af forordning (EØF) nr. 1408/71 — at de nævnte børn efter overenskomsten har udsigt til at oppebære en pension, som en medlemsstat allerede tidligere har ydet under anvendelse af en sådan overenskomst, for en længere periode (f.eks. under en skole- eller erhvervsuddannelse ud over det fyldte 18. år), end det gælder for den pension til sådanne børn, som skal tildeles efter den lovgivning i en anden medlemsstat, som skal finde anvendelse ifølge artikel 78, stk. 2, litra b), i forordning (EØF) nr. 1408/71?

3) Såfremt spørgsmål 2 besvares bekræftende: Kan børn, der har mistet en eller begge forældre, og som allerede før ikrafttrædelsen af forordning (EØF) nr. 1408/71 havde ret til en pension efter lovgivningen i en medlemsstat i medfør af en overenskomst om social sikring mellem to medlemsstater, på ny støtte ret på denne overenskomst, såfremt de ikke længere har det krav på ydelser, som de oprindelig havde efter den lovgivning i en anden medlemsstat, som skal finde anvendelse ifølge artikel 78, stk. 2, litra b), i forordning (EØF) nr. 1408/71?«

Første spørgsmål

12 Med det første spørgsmål ønsker den nationale ret nærmere bestemt at få oplyst, om forordningens artikel 78, stk. 2, litra b), skal fortolkes således, at de bestemmelser, som er indeholdt i nr. ii), finder anvendelse i en situation, hvor den ret til en efterladtepension, som modtageren oprindelig har erhvervet i medfør af nr. i) i

den medlemsstat, hvor han er bosat, er bortfaldet som følge af, at han har nået en bestemt alder, hvorimod han også efter dette tidspunkt ville have været berettiget til en sådan pension i en anden medlemsstat, af hvis lovgivning den forsikrede ligeledes var omfattet, såfremt reglen om sammenlægning i forordningens artikel 79 bringes i anvendelse.

13 Efter den tyske og østrigske regerings opfattelse taler såvel fællesskabslovgivers hensigt som de relevante forordningsbestemmelsers ånd og formål for, at kompetencen ikke overgår til en anden institution, efter at bopælsstaten er ophørt med at udbetale børnetilskuddene. Den samordning, som er foretaget ved den nævnte bestemmelse, er baseret på det princip, at der kun er én medlemsstat, nemlig bopælsstaten, som er kompetent til at udbetale efterladtepensionen. I modsat fald ville institutionerne i de medlemsstater, hvor aldersgrænsen er højest, uanset på hvilket sted de efterladte er bosat, stadig have kompetencen til at tildele disse en pension svarende til den afdøde arbejdstagers samlede tilbagelagte forsikrings- eller bopælsperioder, og uanset omfanget af de forsikringsperioder, han har tilbagelagt i de enkelte medlemsstater.

14 Heroverfor har sagsøgerne i hovedsagen samt den spanske og græske regering gjort gældende, at forordningens artikel 78, stk. 2, litra b), nr. i) og ii), bestemmer, at der skal foretages en successiv anvendelse af bestemmelseskriterierne i den lovgivning, som finder anvendelse. Den omstændighed, at retten til de spanske ydelser ophører på det tidspunkt, hvor modtagerne fylder 18 år, medfører nemlig, at der opstår en anden situation, som kræver, at der i overensstemmelse med forordningens artikel 78, stk. 2, litra b), nr. ii), anvendes en anden lovgivning.

15 For det første anfører de, at det fremgår af udtrykket, »såfremt der dér er erhvervet ret til en af de i stk. 1 nævnte ydelser« i artikel 78, stk. 2, litra b), nr. i), at bopælsstatens institution kun har kompetence indtil det tidspunkt, hvor retten til ydelser ophører i medfør af denne stats lovgivning. For det andet anfører de, at det vil stride mod princippet om arbejdskraftens frie bevægelighed og mod ligebehandlingsprincippet at anlægge en anden fortolkning af bestemmelsen, da efterladte børn under alle omstændigheder ville have ret til ydelserne, såfremt de skiftede bopæl og bosatte sig i Tyskland.

16 Heller ikke Kommissionen finder, at man kan udelukke, at den tyske institution har kompetencen. Når det nemlig ikke, eller ikke længere, er muligt at rejse noget krav om tildeling af en ydelse i Kongeriget Spanien, som var den første stat, der havde kompetencen, må kompetencen overgå til den efterfølgende stat, dvs. til Forbundsrepublikken Tyskland.

17 Til støtte for deres argumentation henviser den spanske og græske regering samt Kommissionen til Domstolens praksis, hvorefter retten til børnetilskud fra den stat, på hvis område det efterladte barn er bosat, ikke udelukker et højere børnetilskud, som den pågældende i forvejen har erhvervet ret til fra en anden medlemsstat. I dette tilfælde har den pågældende fra den sidstnævnte medlemsstat krav på en tillægsydelse, som svarer til forskellen mellem de to ydelser (jf. bl.a. dom af 12.6.1980, sag 733/79, Laterza, Sml. s. 1915, af 9.7.1980, sag 807/79, Gravina, Sml. s. 2205, og af 11.6.1991, sag C-251/89, Athanasopoulos m.fl., Sml. I, s. 2797). Den spanske og græske regering samt Kommissionen anfører, at den omstændighed, at der ikke er udbetalt nogen tillægsydelse i hovedsagen, ikke kan medføre, at retten fortabes endeligt, og at dette gælder, uanset om der ikke er nogen forskel i beløbene, eller om der ikke er anmodet om ydelserne.

18 Også den spanske regering henviser til Domstolens praksis vedrørende tillægsydelser og gør gældende, at den anden medlemsstat i et tilfælde som det foreliggende også skal udbetale denne tillægsydelse, selv om retten til ydelsen er bortfaldet i bopælsstaten. Denne situation bør ikke behandles anderledes end den, hvor tillægsydelsen udbetales af den grund, at ydelserne i den anden medlemsstat er større end i bopælsstaten.

19 Det fremgår af indlæggene fra sagsøgerne i hovedsagen, den spanske, græske og svenske regering, samt fra Kommissionen, at der i en situation som den, der foreligger i hovedsagen, kan tænkes at være retsgrundlag for kravet om tildeling af tyske ydelser enten i Domstolens praksis vedrørende tillægsydelser eller i forordningens artikel 78, stk. 2, litra b), nr. ii), ved, at denne kommer til anvendelse som

følge af, at den ret til en efterladtepension til børn, som er erhvervet i medfør af samme bestemmelses nr. i), er bortfaldet i bopælsstaten.

20 I denne forbindelse bemærkes, at Domstolen præciserede sin praksis vedrørende tillægsydelser i dommen af 27. februar 1997 i Bastos Moriana m.fl.-sagen (sag C-59/95, Sml. I, s. 1071). I denne dom udtalte Domstolen sig vedrørende spørgsmålet, om den kompetente institution i en medlemsstat efter forordningens artikel 77 og 78 er forpligtet til at tildele pensionister eller rentemodtagere eller efterladte børn, som er bosat på en anden medlemsstats område, en sådan tillægsydelse, selv når retten til pension eller rente eller det efterladte barns ret ikke udelukkende er erhvervet på grundlag af forsikringsperioder tilbagelagt i den førstnævnte stat.

21 Domstolen bemærkede først, at bestemmelserne i forordningens artikel 77 og 78 har til formål at bestemme, hvilken medlemsstats lovgivning der gælder for udbetaling af de omhandlede ydelser, når disse i princippet alene udbetales i henhold til lovgivningen i én medlemsstat. Det fremgår af disse to artiklers stk. 2, litra b), nr. i), at når pensionisten eller rentemodtageren eller den afdøde arbejdstager har været omfattet af lovgivningen i flere medlemsstater, udbetales de pågældende ydelser i henhold til lovgivningen i den stat, på hvis område pensionisten eller rentemodtageren eller den afdøde arbejdstagers efterladte børn er bosat (Bastos Moriana-dommen, præmis 15).

22 Domstolen fastslog derpå, at reglen vedrørende tillægsydelser (jf. herom bl.a. Laterza- og Gravina-dommen) er baseret på det princip, at målet med traktatens artikel 48-51 ikke ville blive nået, hvis arbejdstagerne, fordi de udøver deres ret til fri bevægelighed, skulle miste de fordele i form af social sikring, som de under alle omstændigheder sikres alene i kraft af én medlemsstats lovgivning (Bastos Moriana-dommen, præmis 17; jf. endvidere dom af 21.10.1975, sag 24/75, Petroni, Sml. s. 1149, præmis 13).

23 Domstolen tilføjede, at en anvendelse af bestemmelserne i forordningens artikel 77 og 78, hvorefter bopælsmedlemsstaten er enekompetent til at udrede de pågæl-

dende børnetilskud, imidlertid kan have til følge, at de pågældende berøves deres ret til ydelser, som består alene i henhold til en anden medlemsstats lovgivning. Derfor har Domstolen i Laterza- og Gravina-dommene fortolket disse bestemmelser således, at der ved børnetilskud gælder en undtagelse fra princippet om, at kun en enkelt stat skal udrede ydelserne, som indebærer, at den anden medlemsstat er forpligtet til at udbetale en tillægsydelse (jf. Bastos Moriana-dommen, præmis 18).

24 Endelig sluttede Domstolen, at i betragtning af den begrundelse, der ligger bag denne undtagelse, kan dens anvendelsesområde ikke udvides således, at der også skal udredes en tillægsydelse, når pensionistens eller rentemodtagerens eller det efterladte barns rettigheder kun består i henhold til de i forordningen fastsatte bestemmelser om sammenlægning. I denne situation bevirker anvendelsen af artikel 77 og 78 nemlig ikke bortfald af de pågældende ydelser, som alene udredes i henhold til en anden medlemsstats lovgivning (jf. Bastos Moriana-dommen, præmis 19).

25 Under hensyn til det anførte må det fastslås, at der ikke findes grundlag i Domstolens praksis vedrørende tillægsydelser for en ret til tyske ydelser i et tilfælde som det, der foreligger i hovedsagen. I den foreliggende sag er der nemlig ikke erhvervet nogen ret til tyske ydelser udelukkende på grundlag af de forsikringsperioder, som er tilbagelagt i Tyskland, hvorfor anvendelsen af forordningens bestemmelser, hvorefter bopælsstaten har kompetencen, ikke berøver de pågældende de rettigheder, som er erhvervet udelukkende i henhold til en anden medlemsstats lovgivning.

26 Det må endvidere fastslås, at den omstændighed alene, at den ydelse, som er omhandlet i artikel 78, stk. 2, litra b), nr. i), bortfalder i bopælsstaten, fordi den pågældende når en bestemt alder — hvilket generelt har til følge, at retten til ydelsen ophører — ikke uden videre medfører, at bestemmelserne i artikel 78, stk. 2, litra b), nr. ii), kommer til anvendelse.

27 Forordningens artikel 78, stk. 2, har nemlig til formål at bestemme, hvilken medlemsstat der er kompetent til at tildele ydelser til efterladte børn, navnlig når den afdøde arbejdstager har været omfattet af lovgivningen i flere medlemsstater. Virkningen af, at en medlemsstat udpeges som kompetent er, at kun lovgivningen i denne medlemsstat kommer til anvendelse i overensstemmelse med princippet i forordningens artikel 13, stk. 1, om, at de af forordningen omfattede personer alene er undergivet lovgivningen i én medlemsstat.

28 I den forbindelse skal det fremhæves, som Domstolen flere gange har udtalt, at medlemsstaterne er enekompetente til at fastsætte niveauet for de ydelser, som de tildeler, og disses varighed (jf. bl.a. dom af 3.5.1990, sag C-2/89, Kits van Heijningen, Sml. I, s. 1755, præmis 19).

29 Herefter kan den omstændighed, at udbetalingen af ydelser i henhold til lovgivningen i den medlemsstat, der er kompetent efter artikel 78, stk. 2, litra b), nr. i), er ophørt, fordi modtageren ikke længere opfylder aldersbetingelsen for tildeling af den pågældende ydelse, ikke medføre, at en anden medlemsstat bliver kompetent vedrørende den samme risiko i kraft af en anden tilknytningsfaktor i artikel 78, stk. 2.

30 Det skal endvidere fremhæves, som anført af den tyske og østrigske regering, at hvis den fortolkning, som er foreslået af sagsøgerne i hovedsagen og af den spanske og græske regering, blev lagt til grund, ville de medlemsstater, som har fastsat den højeste aldersgrænse for tildeling af efterladtepension til børn, bevare kompetencen vedrørende ydelserne, uanset de efterladte børns bopælssted og varigheden af de forsikringsperioder, som den forsikrede har tilbagelagt i forskellige medlemsstater.

31 Som anført af den tyske regering er det endvidere ikke rimeligt at anvende artikel 78, stk. 2, litra b), nr. ii), i en situation, hvor bopælsmedlemsstaten skønner, at det ikke længere er påkrævet at udbetale ydelserne, f.eks. fordi modtageren på grund af sin alder er i stand til at forsørge sig selv, eller fordi der tildeles andre ydelser i stedet for børnetilskuddene, såsom uddannelsesstøtte.

32 Heraf følger, at når den ret til ydelser, som er erhvervet i bopælsstaten, er bortfaldet, fordi den pågældende har nået en bestemt alder, er den kompetente institution i en anden medlemsstat ikke forpligtet til at tildele den pågældende ydelser, medmindre denne har erhvervet ret dertil udelukkende på grundlag af de forsikringsperioder, som er tilbagelagt i denne stat.

33 Det første præjudicielle spørgsmål skal derfor besvares med, at forordningens artikel 78, stk. 2, litra b), skal fortolkes således, at de bestemmelser, som er indeholdt i nr. ii), ikke finder anvendelse i en situation, hvor den ret til en efterladtepension, som modtageren oprindelig har erhvervet i medfør af nr. i) i den medlemsstat, hvor han er bosat, er bortfaldet, fordi han har nået en bestemt alder, hvorimod han også efter dette tidspunkt ville have været berettiget til en sådan pension i en anden medlemsstat, af hvis lovgivning den forsikrede ligeledes var omfattet, såfremt sammenlægningsreglen i forordningen artikel 79 bringes i anvendelse.

Andet og tredje spørgsmål

34 Med det andet og tredje spørgsmål ønsker den nationale ret nærmere bestemt at få oplyst, om traktatens artikel 48 og 51 er til hinder for, at arbejdstagere i en situation som den, der foreligger i hovedsagen, mister sociale rettigheder som følge af, at en bilateral overenskomst om social sikring ikke finder anvendelse på grund af forordningens ikrafttræden.

35 Ifølge sagsøgerne i hovedsagen, den spanske, græske og svenske regering samt Kommissionen bør dette spørgsmål besvares bekræftende. Efter deres opfattelse er de betingelser, som er fastsat i dommen af 7. februar 1991 i Rönfeldt-sagen (sag C-227/89, Sml. I, s. 323) — som disse betingelser er præciseret i dommen af 9. november 1995 i Thévenon-sagen (sag C-475/93, Sml. I, s. 3813) — opfyldt i den foreliggende sag.

36 Heroverfor anfører den tyske og østrigske regering, at disse domme ikke kan anvendes under sådanne omstændigheder, som foreligger i hovedsagen. De gør navnlig gældende, at denne løsning ikke er anvendelig, da de gældende bilaterale og multilaterale overenskomster er så forskellige, at det ud fra et administrativt synspunkt ville være helt urimeligt, såfremt medlemsstaternes institutioner for hver enkelt vandrende arbejdstager skulle være forpligtet til at tage hensyn ikke blot til hans rettigheder efter national lovgivning og fællesskabsretten, men også til hans rettigheder efter overenskomsterne.

37 Herom bemærkes for det første, at ifølge forordningens artikel 6 træder forordningen, medmindre andet er bestemt, både hvad angår dens personkreds og saglige anvendelsesområde, i stedet for de overenskomster om social sikring, som er indgået mellem to eller flere medlemsstater.

38 I dommen af 7. juni 1973 i Walder-sagen (sag 82/72, Sml. s. 599, præmis 6 og 7), som vedrørte fortolkningen af forordningens artikel 6 og 7, fastslog Domstolen, at det fremgår af disse bestemmelser, at princippet om, at fællesskabsforordningerne træder i stedet for bestemmelser i overenskomster om social sikring afsluttet mellem medlemsstater, har en bindende virkning, som ikke tillader andre undtagelser end dem, der udtrykkeligt er fastsat i forordningerne, heller ikke i tilfælde hvor disse overenskomster om social sikring indebærer større fordele for den personkreds, som forordningerne finder anvendelse på, end dem, der følger af disse forordninger.

39 I Rönfeldt-dommen kendte Domstolen dog for ret, at traktatens artikel 48, stk. 2, og artikel 51 skal fortolkes således, at arbejdstagere ikke må miste sociale rettigheder som følge af, at overenskomster mellem to eller flere medlemsstater, der er inkorporeret i national lovgivning, ikke finder anvendelse efter forordningens ikrafttrædelse.

40 I Thévenon-dommen præciserede Domstolen, at der forelå særlige omstændigheder i Rönfeldt-sagen, som ikke forelå i Thévenon-sagen, hvor den forsikrede først havde udøvet sin ret til fri bevægelighed efter forordningens ikrafttrædelse, dvs. på et tidspunkt, hvor den bilaterale overenskomst allerede var blevet afløst af forordningen.

41 Hvad angår et tilfælde som det, der foreligger i hovedsagen, må det fastslås, at faderen til sagsøgerne i hovedsagen tilbagelagde sine forsikringsperioder i Spanien og Tyskland, før Kongeriget Spanien tiltrådte De Europæiske Fællesskaber, hvorfor den regel, som er opstillet i Rönfeldt-dommen og præciseret i Thévenon-dommen, principielt må finde anvendelse.

42 Følgelig må personer som sagsøgerne i hovedsagen ikke miste sociale rettigheder, som de var sikret i kraft af den omhandlede bilaterale overenskomst.

43 I den forbindelse har den tyske regering dog gjort gældende, at der i medfør af artikel 118, stk. 1, Rådets forordning (EØF) nr. 574/72 af 21. marts 1972 om regler til gennemførelse af forordning (EØF) nr. 1408/71 (EFT 1972 I, s. 149) allerede i sagen er foretaget en sammenligning af de rettigheder, der følger henholdsvis af den bilaterale overenskomst og forordningen, som viser, at en anvendelse af forordningen var gunstigere for de pågældende end bestemmelserne i overenskomsten.

44 Herom bemærkes, at artikel 118, stk. 1, i forordning nr. 574/72 finder anvendelse i situationer, hvor forordningen træder i kraft i perioden mellem det tidspunkt, da forsikringsbegivenheden indtræder, og da ydelsen fastsættes første gang. For dette tilfælde bestemmes det, at der ved pensionsbegæringens indgivelse skal foretages en dobbelt fastsættelse af ydelsen, nemlig dels i henhold til overenskomsten for så vidt angår perioden før forordningens ikrafttræden, dels i henhold til forordningen for så vidt angår perioden efter forordningens ikrafttræden. Bestemmelsen foreskriver endvidere, at hvis det beløb, som beregnes i medfør af overenskomstens bestemmelser, er højere end det, som beregnes i medfør af forordningens bestemmelser, skal den pågældende fortsætte med at modtage det beløb, som beregnes i medfør af overenskomstens bestemmelser.

45 Når der allerede er foretaget en sammenligning af de rettigheder, der følger af overenskomsten og dem, der følger af forordningen, som viser, at forordningen er mere fordelagtig for sagsøgerne, kan det i Rönfeldt-dommen fastsatte princip ikke finde anvendelse.

46 I modsat fald ville alle de vandrende arbejdstagere, som befinder sig i samme situation som sagsøgerne, på ethvert tidspunkt kunne anmode om, at forordningens eller konventionens bestemmelser blev anvendt på dem afhængig af, hvilken ordning der på et givet tidspunkt var mest fordelagtig for dem.

47 En forpligtelse til inden for hele den periode, hvorunder ydelserne udbetales, at foretage en sådan sammenligning af arbejdstagernes sociale rettigheder, hver gang de pågældendes personlige situation ændrer sig, ville påføre medlemsstaternes kompetente myndigheder betydelige administrative vanskeligheder og har ingen hjemmel i forordningen.

48 Det andet og tredje spørgsmål skal derfor besvares med, at traktatens artikel 48 og 51 er til hinder for, at arbejdstagere mister sociale rettigheder som følge af, at en bilateral overenskomst om social sikring ikke finder anvendelse på grund af forordningens ikrafttrædelse. Dette princip kan dog ikke finde anvendelse, såfremt der allerede ved den første fastsættelse af ydelserne i henhold til forordningen er foretaget en sammenligning af de rettigheder, der følger af henholdsvis forordningen og overenskomsten, som viser, at det var mere fordelagtigt for de pågældende at anvende forordningens end overenskomstens bestemmelser.

Sagens omkostninger

49 De udgifter, der er afholdt af den tyske, græske, spanske, østrigske og svenske regering samt af Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af Bundessozialgericht ved kendelse af 8. februar 1996, for ret:

1) Artikel 78, stk. 2, litra b), i Rådets forordning (EØF) nr. 1408/71 af 14. juni 1971 om anvendelse af de sociale sikringsordninger på arbejdstagere, selvstændige erhvervsdrivende og deres familiemedlemmer, der flytter inden for

Fællesskabet, som ændret og ajourført ved Rådets forordning (EØF) nr. 2001/83 af 2. juni 1983, skal fortolkes således, at de bestemmelser, som er indeholdt i nr. ii), ikke finder anvendelse i en situation, hvor den ret til en efterladtepension, som modtageren oprindelig har erhvervet i medfør af nr. i) i den medlemsstat, hvor han er bosat, er bortfaldet, fordi han har nået en bestemt alder, hvorimod han også efter dette tidspunkt ville have været berettiget til en sådan pension i en anden medlemsstat, af hvis lovgivning den forsikrede ligeledes var omfattet, såfremt sammenlægningsreglen i forordningens artikel 79 bringes i anvendelse.

2) EF-traktatens artikel 48 og 51 er til hinder for, at arbejdstagere mister sociale rettigheder som følge af, at en bilateral overenskomst om social sikring ikke finder anvendelse på grund af ikrafttrædelsen af forordningen nr. 1408/71. Dette princip kan dog ikke finde anvendelse, såfremt der allerede ved den første fastsættelse af ydelserne i henhold til forordningen er foretaget en sammenligning af de rettigheder, der følger af henholdsvis forordningen og overenskomsten, som viser, at det var mere fordelagtigt for de pågældende at anvende forordningens end overenskomstens bestemmelser.

Gulmann Moitinho de Almeida Edward

Puissochet Jann

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 7. maj 1998.

R. Grass C. Gulmann

Justitssekretær Formand for Femte Afdeling